

MAX WEBER' E GÖRE LİDERLİK ÇEŞİTLERİ VE GELENEKSEL LİDERLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ¹

Ünal KARAARSLAN²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, liderlik tanımlarından hareketle tarihsel süreç içerisinde liderin yaşamış olduğu değişim ve dönüşümü Max Weber'in bakış açısıyla ortaya koymaktır. Bu bağlamda Weber'in liderlik türleri irdelenmiş, yasal-ussal, karizmatik ve geleneksel liderlik tanımlamaları incelenmiş, bunlardan konumuzun temel kabulü olan geleneksel liderlik ve geleneksel liderliğin süreç içerisinde yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında ideolojilerin geleneksel liderlik açısından ele alınışı ve ideolojilerin liderlik tasniflerine etkisi üzerinde durulmuştur. Nihayetinde geleneksel liderlik anlayışının kendi içinde sınıflandırılması ve geleneksel liderin toplumsal gerçekliklerden bağımsız hareket edemeyeceği gerçekliğine ulaşılmıştır. Lider genel itibariyle topluma bire bir bağlı toplumsal gerçekliklerle örtüşen davranışlarla örtüşen bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde lider bir takım değişimler yaşamıştır, şüphesiz bu durumun yaşanmasında toplumsal gereklilikler önde gelen sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun ihtiyaçlarının neticesi olarak lider dönüşmüştür.

1. LİDERLİK

“Liderlik (leadership), İngilizce bir kelime olan “ lead “ (öncülük eden) kelimesinden türeyen “leader” (lider) kelimesinin Türkçe anlamı ise; önder, baş, kılavuz, yön gösteren, rehber ve reis anlamlarını taşımaktadır. Liderlik olgusu hakkında literatürde birçok tanım bulunmakta, ancak sosyal bilimlerin ana bilim dallarının ortak araştırma konularından biri olmasına rağmen bir ortak tanım kullanılmamaktadır. Çünkü insan topluluğunun bulunduğu her yerde liderlik bulunması nedeniyle, yönetime, gruba, konuma, sürece, işleve ve algıya göre değişikliklere uğramıştır.

Toplumların oluşmasıyla birlikte liderlik unsuru tarih sahnesine çıkmıştır. Çünkü nerde bir topluluk oluştuysa o topluluğun içinden o topluluğu yönlendirecek etkileyecek bir lider her zaman varlığını göstermiştir. Çünkü toplumların yönetilmesi ve ileriye götürülmesi toplum bireylerinin iyi organize edilmesiyle mümkün olmuştur. Bu iş de genellikle karizmatik özellikleri olan, kısa zamanda insanları etkileyip etrafına toplayan kişiler tarafından yürütülmüştür.

¹ Bu Makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirden geliştirilmiştir.

² Çankırı Karatekin Üniversitesi

Bu kişiler, tarihin ilk dönemlerinden bu tarafa, hem kendi şahsi özellikleri hem de tecrübeleriyle diğer toplum fertlerini etkileme yoluyla, o toplumlarının içerisinde lider pozisyonuna gelmişlerdir. Liderlik ile ilgili pek çok farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Ancak genel olarak liderlik; toplumların amaçlarını başarıya yönünde, diğer toplum bireylerini de etkileme sürecinde aktif rol almak sanatıdır. Başka bir deyimle lider, toplum fertlerini o toplumun gerçekleştirmek istediği faaliyetlere ve amaçlarını elde etmeye zorlayabilecek ve onları koordine ederek hedefe ulaşmayı sağlayabilecek kişidir.

Liderlik, bireyleri aynı amaçlar etrafında toplayabilmek ve bu amaçları elde etmek amacıyla onların yapması gerekenler konusunda harekete geçirmek ve bütün faaliyetler esnasında çıkabilecek problemleri çözebilmek için gerekli olan bilgi ve becerilerin toplamıdır.

Lider diye tabir edilen kişi, genellikle bütün bireyleri ben değil ‘biz’ manasıyla bir arada tutmaya çalışan ve riskleri göze alma cesaretinde olan kişidir. Genelde lider, şahsına has özellikleri olan, çok fazla taklit etmeyen ve kendi fikir ve düşünce dünyasında hareket eden kişidir. Lider empati yapabilen, sabırlı, yardım sever, azimli, ileri görüşlü ve içinde bulunduğu grubun güvenini kazanmış kişidir.

1.1. Liderlik Tanımları

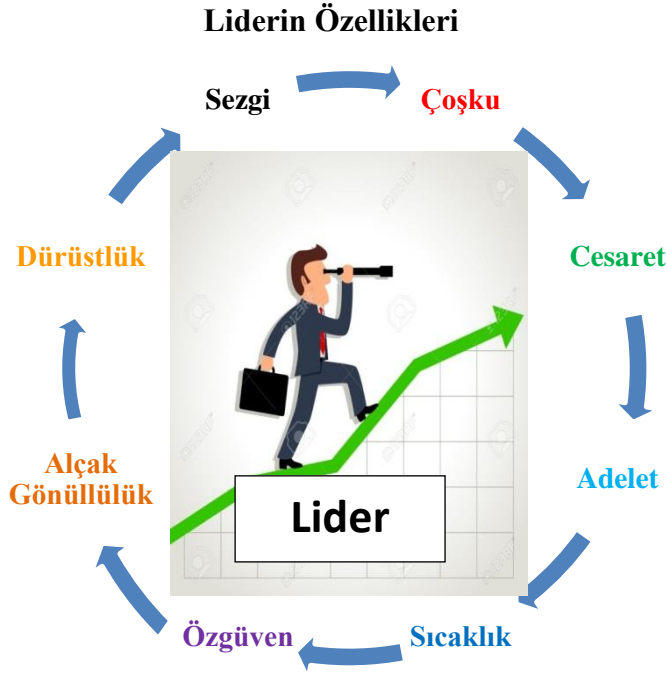
Liderlik ile ilgili bilimsel tanımlar dönemin özelliğini göre değişmekte olup bazıları şu şekildedir; Mumford (1902) göre, lider, toplumdaki sosyal faaliyetlerin kontrol altına alınması sırasında, grupta öne çıkan kişidir, Kilbourne (1935) göre, liderlik, izleyicilerinin kendisine hayranlık duyduğu kişilik özelliklerini ortaya koyabilen kişidir, Donnel (1950) göre, liderlik, ortak bir hedefi gerçekleştirmek amacıyla insanları etkileme sanatıdır, Terry (1970) göre, liderlik, grubun isteklerini ve aralarındaki ilişkileri esas alarak onları yönlendirme ve koruma davranışıdır, Norris (1990) göre, liderlik, hem analitik ve hem de sezgisel düşünceyi birlikte kullanarak yenilikçi olmaktır.

Eraslan,(2003) göre liderlik, kendisine doğuştan gelen ve sonrada kazanılan bilgi ve tecrübe gibi bazı özellikler ile organizasyonları ve grupları yönlendiren ve yapıyı harekete geçiren kişidir.

Ortak tanımda ise; Üstün fiziksel özelliklere sahip, hitabet yeteneği olan kişi ve kişi birlikteliklerine kendisini dinleten ve etkileyen şahsına münhasır düşleri bulunan, değişime açık öğrenme isteği bulunan insanların güvenini sarsmayan, etrafında toplayabilen vede bunları arkasından sürükleyen ve emirler veren aileden gelen güce sahip kişiye lider denir.

1.2. Liderlik Özellikleri

Lideri lider yapan en önemli özellikler; dürüstlük, adalet, sıcaklık, özgüven, alçak gönüllük ve coşku unsurlarıdır.

Kaynak: <https://www.msxlabs.org/forum/meslekler/9641-liderlik.html>

Lider içinde bulunduğu topluma, dürüstlüğü ve adaleti ile güven telkin etmektedir. Alçak gönüllüğü ve güçlü iletişimi sayesinde kendi grubunu çabuk organize ederek problemleri kolaylıkla çözmektedir. Bununla birlikte liderin özgüveni ve cesareti öne çıkmakla, grup üyelerini peşinden sürüklemektedir. Liderin coşkulu ve sezgi gücünün yüksek olması, grup üyelerini çabuk ikna etmesini ve hedeflere kolaylıkla ulaşılmasını sağlamaktadır. Tarih boyunca söz konusu kişisel özellikleri üzerinde taşıyan kişiler, toplumları tarafından genellikle lider olarak benimsenmişlerdir.

Lider, yukarıdaki özelliklerin yanında iyi bir hitabet yeteneği olan kişidir. Çünkü lider konuşmasıyla grubunu etkileyip onları hedefe yönlendiren konumdur. Bu yönüyle hitabet yeteneği bilgili olmakla da yakından ilgilidir. Dolayısıyla bir gruba liderlik eden kişi; o grubun en bilgili, en tecrübeli ve önsesizi en yüksek olan kişidir denilebilir.

1.3. Liderlik Teorileri

Liderlik teorileri olarak literatürde yer alan teoriler şunlardır;

- Özellikler Teorisi,
- Davranışsal Liderlik Teorisi,
- Durumsal Liderlik Teorisi' dir.

1.3.1. Özellikler Teorisi

Bu teoride, liderin tüm özelliklerinin tamamının doğuştan gelmediği, bir kısmının deneyim ve öğrenim yoluyla kazanıldığı gerçeği benimsenmiştir. Bu yaklaşıma göre bireyin lider olarak benimsenmesi için, bulunduğu grup üyelerinden farklı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda bu özellikler şu şekilde gruplandırılmıştır; fiziksel özellikler, zekâ ve yetenek, kişilik özellikleri, iş ile ilgili özellikler ve sosyal özelliklerdir.

1.3.2. Davranışsal Liderlik Teorileri

Bu teoride; lideri etkili ve başarılı kılan unsurun liderlik özelliklerinden ziyade liderin gösterdiği davranışlar olduğu ileri sürülmektedir.

Liderin davranışlarını etkileyen faktörler şu şekilde özetlenmiştir;

- Grubun yapısı,
- Belirlenen hedeflerin ve amaçların gerçekçiliği,
- Lidere ait kişisel özelliklerin bütünü,
- Organizasyonun dış çevresi ve ortam şartları,

Davranışsal yaklaşımlar ile ilgili araştırmalar; etkinliği daha fazla olan bir liderin, etkinliği az olan bir lidere göre farklılık arz eden davranışsal özelliklerini tahmin etmeye yönelik çalışmalardır. Bu konuda ön plana çıkmış üç araştırmaya aşağıda özetle değinilmiştir.

1.3.3. Durumsal Liderlik Teorileri

Bu teorinin esası; uygun lider davranışlarının durumdan duruma değişebileceği ve farklılık gösterebileceği yönündedir. Tarihsel süreç içerisinde yapılan incelemelerde; liderin koşullara göre tek bir planı olmadığı, işin durumuna göre farklı davranışlar gösterebildiği ve değişen durumlara göre farklı liderlik özellikleri gösterdikleri gözlemlenmiştir” (Karaarslan, 2017).

2. İDEOLOJİLERİN LİDERLİK ALGISI

2.1. İdeoloji Nedir

İdeoloji, toplumsal ya da siyasal bir öğretim oluşturan, bir toplumsal sınıfın, bir hükümetin, bir siyasi partinin davranışlarına yön veren felsefi, bilimsel, dinsel, ahlaki, politik ve hukuksal düşüncülerin bütününe ideoloji denilmektedir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 04.08.2018).

İdeoloji kavramını ilk kullanan Tracy, ideolojinin bilimsel bir disiplin olduğunu yanlış ile doğrunun, batıl inanış ile bilimsel fikirleri ayırmaya yönelik bilim olarak görmektedir. Daha sonra ideoloji tanımlayan Max Weber göre ise, yöneten sınıfın alt sınıflar yanıldığı zaman devreye giren ayrıca yöneten sınıfın alt sınıfı sömürmesini yardımcı olan fikirlerin bütünüdür.

Dünyadaki kabul gören ideolojiler; Milliyetçilik, Sosyalizm, Dincilik, Kominizm, Anarşizm, Feminizm, Liberalizm, Muhafazakârlık ve Ekolojik Düzenlilik olarak bilinmektedir.

2.1.1. Milliyetçilik

Milliyetçilik, kendilerini birleştiren tarih, kültür ve dil bağlarından bir üstyapı oluşturabilmiş sosyal birikimlerin adı olan ulus veya millet olarak tanımlanan bir topluluğun ilerleme ve yaşama ülküsünün insanlığın ve toplumların gelişmesini sağladığına inanılan görüştür (Wikipedia, Erişim Tarihi: 07.08.2018). Türkiye’de milliyetçilerin yapacakları mücadelede Lider-Doktrin-Teşkilat üçlemesini temel esasları arasında yer almaktadırlar. Lider, bireylerin iradesine ve camiasına tezahür edebilen, teşkilatına yön veren, kişilerin güvenerek ve inanarak takip ettikleri okullarda okuyarak ve uzmanlaşarak elde edilecek bir mefhum değil, İnsanları birbirinden ayıran, bir özelliği ve şahsi bir karakteri olan kişidir. Liderlik “doğuştan gelen bir özelliktir.” denilmektedir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 04.08.2018). Milliyetçilere göre lider; Karizmatik liderliktir

2.1.2. Sosyalizm

Sosyalizm, ekonomik ve sosyal alanda toplumsal refahı sağlamak otoritenin kararlarının (devlet) getireceğini tüm ekonomik faaliyetlerin özel şirketler yerine kamuya ait olmasını, yönetimde işçilerinde bulunması gerektiğini savunan tarım, eğitim ve vergi reformu üzerinde yoğunlaşan siyasi ve ekonomik bir ideolojidir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 04.08.2018). Sosyalistlere göre lider savunmuş olduğu davası için kendisini feda etmiş halkın için önder olan kişi yani Karizmatik liderliktir.

2.1.2. Muhafazakârlık

Muhafazakârlık, Toplumun içinde bulunduğu çağın gereklerini göz ardı etmeksizin, kültürel ve medeni birikimlerini ile geçmişten gelen tarihi yani öz dinamiklerini yaşatan ve yaşatmaya çalışan kültürel-toplumsal değerlerin korunmasını savunan bir siyasi ideolojidir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 06.8.2018).Muhafazakârlara göre lider; Geleneksel liderliktir.

2.1.3. Kominizm

Makineler, fabrikalar, gelir meydana getirmede kullanılan somut üretim araçları ve insansız girdiler de birden fazla kişinin hak sahibi olduğu parasız, sınıfsız ve devletsiz bir toplumsal düzen ve bu düzenin kurulmasını amaçlayan siyasi, toplumsal, ekonomik ve ideolojik harekete Komünizm denir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 04.08.2018). Komünistlere göre lider; Karizmatik liderliktir.

3. LİDERLİK ÜZERİNE ETKİ EDEN KAVRAMLAR

3.1. Otorite (Yetke)

Herhangi bir konuda bir şeyin yeterliliğine herkesi inandırarak bir kişinin kendine sağladığı itaat ve güven; hâkimiyet ve emretme kudreti; yaptırım koyma ve kullanma gücüdür (Wikipedia, Erişim Tarihi: 29.08.2018). Diğer bir tanımı ise; kişi ve ya eserin kişi ve kişi birliktelikleri üzerinde sağladığı güven, yargılama, disipline etme, korku uyandırma kapasitesi sayesinde elde ettiği gücü kullanarak insanları daha yüksek standartlarda ve ya düzende hareket etmelerini sağlamaktır (Okyanus, 1971: 2214).

3.2. Egemenlik (Hâkimiyet)

Bir mekân veya toprak parçası üzerindeki kural koyma gücü veya hukuk yaratmak kudretidir. Bu güç siyasi erkin dayattığı yasallaşmış bir üst iradeyi ifade etmektedir (Wikipedia, Erişim Tarihi: 29.08.2018).Egemenlik bir devletin başka devletin sömürgesi altında olmaması, kendi kendini yöneten devletler, kendini yöneten halk olması demektir (TDK, Erişim Tarihi: 29.08.2018). Egemenlik milletin tüzel kişiliği olan devletin üstünde emretme yetkisidir. Egemenlik hakkının kimde olduğu hakkında üç doktrin vardır:

- a) Patrimonyal yönetim doktrini; Bu doktrinde egemenlik hakkı ve kudretini bizzat elinde bulunduran kişi veya kişi birliktelikleridir.
- b) Millet egemenliği doktrini; Büyük savaşlar, buhranlar, ihtilaller ve ayaklanmalar sonrasında kazanılmış olan egemenlik hakkının kendi adına kullanacak birine devretmesidir.
- c) Alman doktrini; Egemenlik devlettir, devlet organları idare eder ve kullandığı kudret kendilerine ait değil devlete ait kudrettir (Esen, 1963: 83-85).

3.3. Örgüt

Sürekli bir amaca yönelik belli bir eylem sistemidir. bir amaç uğrunda idari bir ekip ile faaliyet gösteren sosyal ilişkilerin bütününe İşletme örgütü veya İşletme denir. Bunlar Zorunlu ve Gönüllü birliktelikler olarak ikiye ayrılır;

“Gönüllü Birliktelik”, (Verein) dernek, kişilerin hür iradesiyle katıldığı belirli tüzük hükümleriyle ve anlaşmayla kurulan ve katılanları bağlayan birlikteliklerdir.

“ Zorunlu Birliktelik” , (Anstalt) kurum, Belli kıstaslara göre belli biçimlerde etkinlikte bulunan herkese, etkinlik alanı ve sınırları belli tüzük hükümlerine göre geçerli olan kuruluşlardır (Weber,1919:26-27).

3.4. Güç

Egemenliği kullanan kişi ve kişi birliktelikleri bir aktörün bir sosyal ilişki içinde hangi otoriteye dayanırsa dayansın, direnişle bile karşılaşsa kendi istediğini yapabilme ihtimalini ifade eder (Weber, 1919: 29).

4. MAX WEBER GÖRE OTORİTE ÇEŞİTLERİ VE LİDERLİK

4.1. Max Weber Kimdir

1864 yılında Almanya’da seçkin bir ailenin çocuğu olarak doğmuş 12 yaşında Alman İmparatoruna ve Papa’ya itafen özel atıflar bulunan 2 mektup yazmış Doğuştan ailesinden gelen sınıf temelli “Sir” unvanını kullanmayıp kendisine yaşamı boyunca katmış olduğu bilgi birikimi ve kazanımlar ile sınıf temelli (toplumsal tabakalaşma) çözümlemelerin yerine statü kavramını ön plana çıkarmıştır.

Hukuk, Tarım Ekonomisi, Ortaçağ Tarihi ve Sosyal Bilimler alanında uzmanlaşmış, düşünür, sosyolog, ekonomik politika uzmanı ve lider olan Max Weber 1920 yılında Almanya’nın Münih şehrinde ölmüştür (Felsefe, Erişim Tarihi: 29.08.2018).

4.2. Max Weber Otorite Çeşitleri

Kişi ve Kişi birlikteliklerinin etkileşimi üzerine çalışmaları olan Max Weber bir kişinin kendine sağladığı güven ve itaat sayesinde; herhangi bir konuda bir şeyin yeterliliğine herkesi inandırabilen vede bu konuda meşruiyet ölçüsünü temel alarak emretme ve hakimiyet gücüne sahip bireylerin (liderlerin) üç farklı otoriteden güç aldığını savunmuştur. Bunlar,

- Yasal (Rasyonel / Ussal) Otoriteye sahip Lider,
- Karizmatik Otoriteye sahip Lider,
- Geleneksel Otoriteye sahip Lider 'dir (Weber, 1919: 39-40).

Weber'e göre, yasal (ussal-rasyonel) otorite geleneksel ve karizmatik otorite tipleri arasındaki farkın sebebi sosyal yapıdır. Bu nedenle, otorite tiplerini belirlerken tercih ettiği yaklaşıma göre; tek geçerli yaklaşımın olmadığı, bütün otorite ve liderlik yapılarının bu üç tipten birine uyması gerekmediğini belirtir (Turner, 1991: 39)

Weber bu üç otorite tipi siyasal rejimler ile de örtüşmektedir. Fransız devrimi ve Amerikan devrimi sonra demokratik liberal devletler ve çağdaş komünist devletler Yasal(ussal-rasyonel) otorite, Eski Krallıklar ve Feodal derebeylikler ise Geleneksel otoriteyi, Egemenliği elinde bulunduran amirin yüceltilmesi üzerine kurulmuş olan diktatörlüklerde ve çağdaş milliyetçiliklerde (faşizm) Karizmatik otorite görülmektedir. Ancak Weber, bu üç otorite tipinin her zaman bir arada olduğunu savunmaktadır (Duverger, 1975: 212-213).

4.2.1. Yasal (Rasyonel /Ussal) Otoriteye Sahip Lider

Düzyüsel kuralların meşruluğu ve yasalardan aldığı güç ile egemenlik konumuna getirilmiş otoritenin etkinliğini kullanarak emir verme yetkisi olduğuna inanılan kişilere Yasal (rasyonel/ussal) lider denilmektedir. Yasal Otoritenin etkinliğini kullanan liderler, karşılıklı olarak birbirine bağımlı aşağıda görüşlerin geçerliliğinin kabulü üzerine hareket eder.

1. Herhangi bir rasyonel değer, yasal kural veya amaca göre ister sözleşme ile isterse zorlamayla kurulmuş olan toplumsal grupların bütün üyelerinin bu kurallara uyması beklenir.
2. Bütün yasal düzenlemeler, birbiriyle tutarlı soyut kurallar ile bilinçli bir şekilde oluşturulmuş. Yönetim biçimi ise; yasada hükümlerce belirlenmiş, sistemce onaylanmış, kınanmayan ilkeleri izleyen, genellemeler biçiminde anlatılabilen, çıkar ilişkilerinin rasyonel bir şekilde sorgulanmasıyla oluşmaktadır.
3. Yasal otoriteye sahip lider devlet başkanı dahi olsa konumuyla ilgili eylemlerinde ve verdiği emirlere kendisi ve resmi memurları, her türlü kişisel duygu ve düşüncesinden soyutlanarak düzene bağımlı kalır. Faaliyetlerini kendi koyduğu kurallar ve verdiği emirler çerçevesinde yürüten, makam odası, dairesi veya bürosu bulunan kişilerdir.
4. Otoriteye itaat eden kişiler sadece ilgili kuruluşun ve kurumun üyesi olduğu için yapar ve kanunlara itaat ederler.

5. Bir kurumun üyeleri, otoriteyi elinde bulunduran kişiye kendisine tanınmış olan rasyonel sınırlar içerisinde saygı ve hizmet gösterirler. Yasal otoritenin temel kategorileri şu şekildedir:

- Kurallara bağlanmış, resmi işlevlerle örgütlenmiş,
- Yetki alanlarının sınırları çizilmiş,
- Seçilmiş temsilcileri, bakanlar kurulu, başkanı ve idari organları bulunan,
- Birimlerin (Dairelerin) örgütlenmesini hiyerarşi ilkesine bağlı olarak yapmış ast ve üst birimlerin bulunduğu üst dairelerin alt daireleri denetim ve gözetim görevi olan ast birimlerin üst birimlere müracaat ve şikayet hakkı bulunmaktadır.
- Birimlerin (Dairelerin) davranışlarını teknik kurallar ve normlar ile düzenleyen,
- Kurumlara ait mallar ile kurum üyelerinin kendi özel kullanımına ait şahsi malların tamamen ayrı olduğu, hiçbir ofis, büro, üretim yada yönetim araçlarının işçinin ve memurun malı olmadığını,
- İdari kararlar ve kuralların sözlü görüşmeler sonucunda yazılı olarak alınarak ve memurlar tarafından ofislerde saklanır (Weber, 1919: 41-45).

4.2.2. Karizmatik Otoriteye Sahip Lider

Karizma kelimesi ilk olarak Rudolf Sohm, 1892 yılında yayınlanan Kilise Hukuku (Kirchenrecht) isimli eserinde kullanılmış olup Hıristiyanlık dininde kilisenin müritleri üzerindeki otoritesini açıklamak üzere kullanılmıştır. Karizma Türk Dil Kurumuna göre; “Etkileyici” anlamında kullanılmakta olup, Weber göre, Kişilerin kahramanlığına, kutsallığına, örnek davranışlarına yada onun tarafından açıklanan emrin kutsallığına veya emredilen normatif kalıplara bağlı kişilere denir.

“Karizma” bir şahsı sıradan insanlardan ayıran insanüstü, doğaüstü ya da bazı özel niteliklere ve istisnai güçlere sahip sayılmasına yol açan kavram olarak kullanılmaktadır. Bunlar ilahi, kutsal kökenleri olan ya da örnek oluşturan özellikleri olan kişi ve liderdir. İlkel yıllarında özel saygı gösterilen tedavi edici, avda liderlik yapan, savaş kahramanları, hukuki bilgeliği sahibi kişiler olarak gösterilmektedir. Karizmatik kişinin sihirli bir gücü olduğu düşünülmektedir (Weber, 1919:75). Toplumların kendisi tarafından sistemlerin çıkmaza girdiği kriz, kargaşa ve buhran dönemlerinde ortaya çıkmıştır.

Karizma kavramı ilk kullanılmaya başlanıldığı dönemlerde “Kral” lara kutsal ve tanrısal bir statü tanınmış hatta Kralların Hıristiyanlık inancına göre “kutsama” gibi bazı dinsel ayinler ile kazanılan doğaüstü bir takım özelliklere sahip olduklarına inanılmaktaydı (Watt, 1960: 78).

Karizma ve Karizmatik liderlerin çeşitli tipleri vardır, bunlar arasında en temel tip “dini” olanıdır. Dini yönüyle karizma “Allah’ın lütfü” dur (Wach, 1995: 409). Bu terimi teolojik dilden alan Weber; hastaların olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inandıkları bir liderin peşinden gitme gereksinimi duyanların ve bu konuda kendini adayın liderleri nitelendirmek için kullanılmıştır (Reyes, 2005/2006: 185-186; Eatwell, 2006: 141).

Weber, tarih felsefesinin temel ögesi olarak gördüğü rasyonelleşme eğiliminin yansıması olarak; Kurumsal yapıların değişik dönemlerde çöküşü ve yükselişi, yöneticilerin, partilerin ve sınıfların iniş ve çıkışlarını görmekte ve bu tür buhranlı dönemlerde bürokrasiye karşı karizmatik liderlerin ortaya çıkacağını savunmaktadır (Weber, 1993: 94-96 Eisenstadt, 1968; Kallis, 2006: 25-27).

Karizmatik egemenliğin ihtiyaçlarını giderme yolları; vakıf gelirleri, bağışlar, hediyeler ve rüşvet olabileceği gibi, kaba güç kullanma, yağma ve ya başka yollardan zorla alma şeklinde de olabilir (Weber, 1996: 357). Karizma sahibi olan kişiler kendilerine verilmiş özel görevler nedeniyle aile hayatının hükümlülükleri ve mesleklerinin yükümlülüklerinin dışında kalmalıdır. Sanatkârlar ve peygamberler karizmasına sahip kişilerin çoğu bekârdır yani bu karizmayı temsil eden kişilerin dünyadan kaçınılmaz bir şekilde ayrı durdukları görülmektedir (Weber, 1993: 328; Riesebrodt, 1999).

Weber'e göre buhranlı dönemlerde "doğal" liderleri ne bir resmi görevli, ne bir alanında uzmanlaşmış bir kişi, nede bilgisi sayesinde para için çalışan kişiler oluşturmuştur. Bu buhranlı dönemlerde ruhça ve bedence özel yetenekleri ve ya doğaüstü yetenekleri olan kişi olarak görülmektedir (Weber, 1993: 326). Weber karizmaya verdiği öneme rağmen tarihteki büyük adamları (Napolyon, Gromwell, Lincoln, Jül Sezar ve John Calvin ...) ön plana çıkarmaz onların kurumlara ne ölçüde süreklilik kazandıklarını ve mal olduklarını anlamaya çalışır John Calvin değil KalvinizmveyeJül Sezar değil Sezarizm'dir (Weber, 1993: 101).

Atatürk, Hitler, Gandhi ve Lenin gibi liderler Karizmatik otorite tiplerine örnek oluşturmuşlardır.

4.2.3. Geleneksel Otoriteye Sahip Lider

Geçmişten günümüze gelen sürekli var olan kural, güç ve geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna inanılan görüşe Geleneksel otorite bunu kullanan kişiye Geleneksel Lider denilmektedir. Kişilere itaat yükümlülüğü geleneksel otoritede resmi yollar ile değil gelenekler ile belirlenmiştir (Weber, 1919: 40).

Gücü elinde bulunduran kişi "amir" değil "efendi", Yönetilenlerde topluluğun "üyeleri" değil güç sahibinin "tebaası" veya "arkadaşları", İdari görevlileri "memurlar" değil şahsi "hizmetçileri", memur (idari) ile yönetici arasındaki ilişki, memurun yöneticiye şahsi "bağlılığıdır" gayrişahsi yükümlülüğü değildir.

Kurallara değil güç sahibi ya da o konum için güç sahibince seçilmiş kişilere uyulur. Bu da şu iki yol ile:

- a) Emir veren "efendi" nin geleneksel konumunu sarsmamak için belli sınırlar içerisinde geçerli sayılan gelenekler yoluyla,
- b) Emir veren "efendi" ye geleneğin bıraktığı takdir yetkisi ile meşrulaşmaktadır (Weber, 1919:55).

Egemen ve memurlarının, güç kullanımını geleneksel itaat alışkanlıklar içinde tebaanın, direncine yol açmadan nereye kadar gidebileceklerine ilişkin değerlendirmeler eşliğinde olur. Direniş ortaya çıktığında, amirin personelin ya da idari bir ekibin bir üyesine yönelir. Suçlama da, amirin yetersiz kalmasını geleneksel sınırları gözetmedeki eksikliği olarak görmektedir (Weber, 1901: 55).

Bürokratik sistemlerde bir konunun kimin karar vereceği ya da şikâyet makamlarına kimin bakacağı bundan sorumlu bir memurun mu yoksa yöneticinin mi sorumlu olacağı değerlendirilmektedir. Geleneksel otoriteyi kullanan kişi, şahsi meşru kurallar veya emsalleri doğrultusunda ya da keyfi kararına bırakılır ve herkes buna itaat eder (Weber, 1919:55).

Geleneksel otorite kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır:

- Gerontokrasi (Yaşlıların egemenliği),
- Ataerkillik,
- Patrimonyallık,
- Feodalizm'dir (Weber, 1919: 55).

4.2.3.1. Gerontokrasi

Egemen yöneticinin şahsi bir idari memur ekibinin bulunmadığı hallerde geleneksel otoritenin en ilkel türlerinden biri olan ve egemenliğin “yaşlıların (gerontokrasi)” elinde bulunduğu kutsal gelenekleri en iyi bilen akrabalığa dayalı ve ekonomik nitelik taşımayan gruplarda yaygındır (Weber, 1919: 61).

4.2.3.2. Ataerkillik

Genellikle hem ekonomik hem de akrabalığa dayalı bir miras kuralı gereğince bireyin yönetmesini anlatır. Gerontokrasi ile Ataerkillik bir arada görülmekte olup her ikisinde de güç sahibinin geleneksel hakkı olup, gücü bulunduran kişinin egemenliği bütün üyeleri yararına kullanacağı, ortaklaşa bir hak olan egemenliği güç sahibinin sadece kendine kullanmayacağı inancı bulunmaktadır. Bu otoritelere tabi olanlara “tebaa” değil “grup üyesi” denilmekte itaat ise güç sahibine karşı yükümlülüktür. İkisi arasındaki ilişki; otoritenin ev halkı üzerinde olması ve güç sahibinin geleneklere sıkı sıkıya bağlı olmasıdır (Weber, 1919: 61).

4.2.3.3. Patrimonyalizm

Temelinde geleneksel otoritenin olduğu, güç sahibi olan kişinin şahsi özerkliği yoluyla otoritenin uyguladığı tipdir.

4.2.3.4. Feodalizm

Güç ve yönetim yetkisi, belirli özelliklere sahip kişilere yetki devri yapılarak verilmiş ise ve söz konusu yükümlülükler ve hak asıl olarak, bulunduğu statünün ölçülerine ve saygınlığına eşit ise bu durum da feodalizm söz konusudur. Bu tip yapıdaki idari memurların ücret karşılığında beslenmektedir (Weber, 2005:63-67).

SONUÇ

Bu çalışma ile Geleneksel Liderliğin dönüşüm süreci incelenmiş, liderlik tanımlarından hareketle klasik manada liderliğin geçirmiş olduğu değişim toplumsal gerçekliklerde göz önüne alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Liderlik teorileri incelemesinde, Özellikler teorisi ile aslında liderin geleneksel algının aksine (doğuştan bir takım tanrısal lütuflarla donatılma) doğuştan sonra deneyim ve öğrenme pratikleri neticesinde liderlik vasıflarının kazanıldığı gerçekliğine ulaşılırken Davranışsal liderlik teorisi ile Karizmatik liderlik iddiasının aksine (toplumları yönlendiren liderin karizmasıdır) aslında liderin davranışlarını grupların belirlediği savına ulaşırken, nihayetinde Durumsallık teorisinde geleneksel liderliğin izlerine rastlanmaktadır. Zira, geleneksel liderin alternatif geliştirme becerisine işaret edilmektedir. Bir yandan da yasal-ussal liderliğin emareleri vardır.

Nihayet; liderlik incelemelerinde farklı bir bakış açısı kazanabilme adına, toplumların lideri değerlendirme şekilleri veya algılarının ne olduğunu anlamak için liderin ideolojik algısı üzerinde durulmuştur ve bu bağlamda milliyetçilik algısının (Hitler-Mussolini) tarzımı, Sosyalist algının (Stalin) tarzımı, Muhafazakârlığın (Gandhi) tarzımı yoksa Komünizm (Che Guevara) tarzımı liderlik kavramını karşılamaktadır. Bu sorunun cevabı bizleri toplumların ideolojilerinin bu noktada etkili olduğu gerçeğine götürmektedir. Aslında her toplum kendi kahramanını içinde bulunduğu durumun gereklerine göre yaratmıştır. Davranışsal Liderlik teorisinin izlerini görmek mümkündür, belki Lombrose'nin tabiri ile birey doğduğu çevrenin çocuğudur (her lider doğduğu ideolojinin çocuğudur). İdeolojilerin lider üzerinde son derece önemli etkisi vardır.

Özetle Max Weber'in liderlik kavramından hareket ile bir lider tanımlaması yapılmış, Yasal (ussal-rasyonel), Karizmatik ve Geleneksel liderlik kavramları detaylı şekilde incelenmiş olup Geleneksel liderliğin tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişim aktarılmaya çalışılmıştır.

Geleneksel Liderliğin Ortaçağ Avrupası'nda (Gerentokrasi) ve 20. Yüzyılda Anadolu'da (Ataerkillik) ya da tarıma dayalı toplumlarda olduğu gibi (Patrimonyallık) zaman içerisinde bir takım değişimler yaşayarak çağın gerçeklerine göre Geleneksel liderliği her üç halde aynı anda barındırıp veya üç şekilde tamamen bağımsız olarak karşımıza çıkmıştır.

Ortadoğu da son yıllarda yaşanan toplumsal olaylar Weber'in tarifinin ötesinde geleneksel liderlik anlayışında birtakım dönüşümlerin yaşandığını göstermektedir. Lider toplumun üzerinde bir varlık olmaktan çok toplumsal kabuller sayesinde var olmaya başlamıştır. Topluma rağmen değil toplum için liderlik anlayışı gelişmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

CARNEGIE, D. (2012) Doğru ve Etkin Liderlik (Çev. Tuğba Kırca Alptekin) İstanbul: Nemesis Kitap, 2012.

CÜCELOĞLU, D. (1998), İçimizdeki Biz, İstanbul, Sistem Yayıncılık.

ÇAPCIOĞLU, İ, ŞAHİN, M. C.,& Erdoğan, N. (2010). Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik.

DAŞCI, E.,& Cemaloğlu, N. (2015). “ İlköğretim Kurumu Yöneticilerinin Liderlik Tarzları ile Öğretmenlerin Yaşadıkları Yıldırma (Mobbing) Arasındaki İlişki”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015(19), 129-166.

DUVERGER, M. (1975). Sociologie de la Politique. Çev. Ş. Tekeli. İstanbul: Varlık Yayınları.

EATVVELL, R. (2006). The Concept and Theory of Charismatic Leadership. *Totalitarian Movements and Political Religions* 7 (2): 141-156.

EISENSTADT, S. N. (Ed.) (1968). Max Weber on Charisma and Institution Building. Chicago: University of Chicago Press.

ERASLAN, L. (2003) “Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi” *MEB Dergisi*, (162): 19.

ERGENELİ, A., (2006). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, İstanbul, Beta Basım Dağıtım.

ESEN, B. N. (1963). Anayasa Hukuku: Genel Esaslar. Ankara: Resimli Posta Matbaası.

EŞKİ, H. (2012). Bugünü Anlamak İçin Max Weber’i Yeniden Okumak. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(11), 187-198.

İNAN, Melis. (2013). *Liderlik* (Çev. Melis İnan). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım.

KALLIS, A. A. (2006). “Fascism, ‘Charisma’ and ‘Charismatisation’: Weber’s Model of ‘Charismatic Domination’ and Intenvar European Fascism”, *Totalitarian Movements and*

KARAARSLAN, Ü. (2017). “*Girişimcilik Okulu Çerçevesinde İnovasyon ve Liderlik Arasındaki İlişkinin Analizi*”(Yayınlanmış Yüksek Lisans) Çankırı Karatekin Üniversitesi. Çankırı.

KOÇEL, T. (1989). *İşletme yöneticiliği*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi.

- Okyanus Türkçe Sözlük (1971). Cilt 2. İstanbul: Fars Yayınları.
- Political Religions 7(1): 25-43.
- REYES, G. M. (2005/2006). “A Kantian Theory of Charisma”, International Journal of the Humanities 3 (6): 185-193.
- RIESEBRODT, M. (1999). “Charisma in Max Weber’s Sociology of Religion”, Religion 29: 1-14.
- TUNCER, T . (). Sosyalist Bir Lider Georgi İ. Safarov’un Tespitleriyle Türkistan’da Bolşevik Yönetimi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 5 (14), 211-233.
- TURNER, B. S. (1991). Max Weber ve İslam. Çev. Y. Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
- WATT, Montgomery W. (1960). “The Conception of Charismatic Community in İslam”, Numen, 7(1): 77-90.
- WEBER, M. (1919) *Bürokrasi ve Otorite*(Çev. H. Bahadır Akın) Ankara: Adres Yayınları, 2008.
- WEBER, M. (1968). Economy and Society. Berkeley: University of California Press.
- WEBER, M. (1993). From Max Weber: Essays in Sociology. Çev. T. Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.
- WEBER, M. (1996). The Theory of Social Economic Organization. Çev. Ö. Ozankaya. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Otorite> (Erişim Tarihi: 29.08.2018).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Egemenlik> (Erişim Tarihi: 29.08.2018).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&keli_mesec=107096 (Erişim Tarihi: 29.08.2018).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0deoloji> (Erişim tarihi 04.08.2018)
- <http://siyaset-bilimi-ders-notlari.blogspot.com/2016/11/ideolojiler-liberalizm-muhafazakarlk.html> (Erişim tarihi 04.08.2018)
- <http://www.ulkuocaklari.org.tr/ulkucuhareket/temel-gorusler/lider-doktrin-teskilat> (Erişim tarihi 05.09.2018)
- <http://dergipark.gov.tr/atdd/issue/37307/431121>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Milliyet%C3%A7ilik> (Erişim Tarihi 05.09.2018)
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyalizm> (Erişim Tarihi 15.09.2018)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhafazak%C3%A2r%C4%B1k> (Erişim Tarihi 06.09.2018)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kom%C3%BCnizm> (Erişim Tarihi 06.09.2018)

http://www.felsefe.gen.tr/filozoflar/max_weber_kimdir.asp (Erişim Tarihi: 29.08.2018)